

Pregled arhivskih virov za socialno politiko na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918*

SONJA ANŽIČ

Tri arhivske institucije: Arhiv Republike Slovenije, Nadškofijski arhiv Ljubljana in Zgodovinski arhiv Ljubljana hranijo veliko večino arhivskega gradiva, ki je pomembno za raziskovanje socialne politike na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918. Vse tri navedene ustanove so v zadnjih desetih letih izdale vodnike po arhivskem gradivu, s katerimi je vsakomur omogočen pregled nad gradivom v določeni ustanovi.

Obsežnejši pregled gradiva Arhiva Republike Slovenije je objavljen v vodniku z naslovom *Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije*, Ljubljana 1999. V letu 1999 je izšel tudi vodnik po arhivskem gradivu Nadškofijskega arhiva Ljubljana: *Vodnik po fondih in zbirkah, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Priročniki 1*, Ljubljana 1999. Pregled arhivskega gradiva Zgodovinskega arhiva Ljubljana pa je objavljen v: *Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave 11*, Ljubljana 1992.¹

Namen prikazanega pregleda arhivskih virov v navedenih institucijah je odgovoriti na predvsem dve vprašanji, in sicer pri katerih ustvarjalcih arhivskega gradiva, ki so delovali na območju dežele Kranjske, je nastajalo gradivo, ki izpričuje skrb za uboge, in v katero časovno obdobje sodi gradivo, ki se je v določeni arhivski instituciji ohranilo do danes.

Arhiv Republike Slovenije

V okviru svojih pristojnosti hrani arhivsko gradivo ustvarjalcev, ki so delovali oziroma delujejo na območju Slovenije ali nekdanjih dežel. Viri za socialno politiko so predvsem med arhivskim gradivom, ki se je ohranilo vsled delovanja upravnih organov oblasti za Kranjsko.

V okviru delovanja 1. UPRAVE IN JAVNIH SLUŽB za območje dežele Kranjske se je ohranilo arhivsko **gradivo kranjskih deželnih organov**, pa tudi **gradivo državnih (deželnoknežjih) uradov in komisij za Kranjsko**, in sicer v okviru teh fondov in zbirk:²

Deželni stanovi za Kranjsko (Landesstände für Krain), AS 2, katerih gradivo seže od 15. stoletja pa do leta 1861. Gradivo je urejeno v okviru štirih registratur, izmed katerih so za navedeno temo pomembne predvsem spodaj navedene registraturne skupine:

I. registratura, ki obsega gradivo od konca 15. stoletja do leta 1782:

- fasc. 5a Armenbeteiligung (obdaritev revežev),
- fasc. 516–516 d Stiftungen (ustanove).

II. registratura, ki obsega spise, nastale v letih od 1783 do 1792:

- VII. Normalien, Patenten und Kurrenten in Druck (tiskane normalije, patenti in kurende),
- XXVIII: Stiftungs Angelegenheiten (zadeve ustanov),
- XXXI: Schellenburgische Stipendiat Stiftung für 12 Studenten in Laibach (Schellenburgova ustanova štipendij za dvanajst študentov v Ljubljani),
- XXXIII: Schellenburgische militär Witwen Stiftung (Schellenburgova ustanova za vojaške vdove),
- XXXIV: Schellenburgische Stipendiat Stiftung in Wien (Schellenburgova štipendija na Dunaju).

III. registratura, ki obsega gradivo, nastalo v letih od 1793 do 1810 in v okviru katere je ohranjenih 71 knjig sejnih zapisnikov deželnega zbora od 1793 do 1809, ter spisi s socialno tematiko v registraturnih oddelkih:

- VIII: Gedruckte in das allgemeine einschlagende Patenten, Currenden und Resolution verschieden Inhalts (tiskani patenti, kurende in resolucije, ki se tičejo splošnih zadev različne vsebine),
- XXII: Pensionen der ständischen Beamten und Bediensteten, deren Weiber und Kinder, dann Pensions Normalien (pokojnine stanovskih uradnikov in uslužbencev, njihovih žena in otrok, dalje normalije glede pokojnine),
- XXV: Stiftungen, Kiserliche, Saurauische, Abfalterische und Skarlichische betreffend (Kislova, Saurauova, Abfalterjeva in Skarlic-hjeva ustanova),
- XXVIII: Schellenburgische-Stiftung für 12 Studenten (Schellenburgova ustanova za dvanajst študentov),
- XXIX: Schellenburgische-Stiftung für adeliche Freulein (Schellenburgova ustanova za ple-

* Prispevek je objava nekoliko predelanega poglavja v okviru magistrskega dela: "Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do 1918".

¹ Pregled virov za socialno politiko je večinoma povzet iz naštetih vodnikov.

² Pojasnilo glede navedb arhivskih fondov oziroma zbirk: ime fonda ali zbirke je zapisano v poševni pisavi in je podčrtano, temu sledi navadno v oklepaju nemški zapis imena; kratica arhiva: AS in številka pa pomenita signaturo navedenega fonda.

- miške gospodične),
- XXX: Schellenburgische-Stiftung für die Militär Officiers Wittwen (Schellenburgova ustanova za vdove častnikov),
 - XXXI: Schellenburgische Stiftung für die in dem Colegio Theresiano zu Wien studierenden Adelichen aus Krain (Schellenburgova ustanova za kranjske plemiče v terezijanskem kolegiju na Dunaju),
 - LXXVI: Zuchthaus Angelegenheit, als die zur Unterhaltung derselben, aus der ständischen Kassa zu listenden Beiträge (zadeva kaznilnice kot prispevki, ki jih daje stanovska blagajna za njeno vzdrževanje).

IV. registratura, ki obsega gradivo od leta 1820 do leta 1861 in v okviru katere so ohranjene kurende od 1823 do 1830 z repertorijem za leta od 1831 do 1840, ter spisi, urejeni na podlagi registraturnega načrta. Za to temo so zanimivi predvsem tile registraturni fascikli z naslednjimi zadevami:

- fasc. 3:
 - 1 Stiftungen und Patronatsrechte Verhandlungen darüber (ustanove in patronatske pravice in zadevne obravnave),
 - 5 Schellenburg'sche Studentenstiftung (Schellenburgova študentska ustanova),
 - 6 Schellenburg'sche Alumnatstiftung (Schellenburgova ustanova za semenišče),
 - 7 Schellenburg'sche Fräuleinstiftung (Schellenburgova ustanova za gospodične),
 - 8 Skarlichische Stiftung (Skarlichijeva ustanova),
 - 9 Gallenfels'sche Frauleinstiftung (Gallenfelsova ustanova za gospodične),
 - 10 Salvay'sche Armenstiftung (Salvayeva ustanova za reveže),
 - 13 Ständische Gnedengelder (stanovske miloščine),
 - 15 Schellenburg'sche Militär Stiftung für Offiziers-Wittwen und Militär-Invaliden (Schellenburgova vojaška ustanova za častniške vdove in vojaške invalide).

Deželni zbor in odbor za Kranjsko (Landtag und Landesausschuss für Krain), AS 38, kjer je gradivo za obdobje od leta 1861 do leta 1918. Spisovno gradivo je urejeno po registraturnem načrtu in temo socialne politike zadevajo tile registraturni fascikli:

- fasc. III: Stiftungen und Patronate (ustanove in patronati); vsebuje 55 različnih ustanov;
- fasc. VI: Krankenhausfond und Spital (sklad za bolnišnico in špital):
 - 4 Gebär-Anstalt, Aufnahme in dieselbe (porodnišnica, sprejem vanjo),
 - 5 Irrenanstalt (umobolnica),
 - 6 Findelanstalt (najdenišnica).
- fasc. VIII: Zwangsarbeits-Anstalt (prisilna delavnica):
 - 1 Regie, Verpflegung, Bekleidung der Häft-

- linge, Conservations-Arbeiten (režija, oskrba, oblačenje jetnikov, dela pri vzdrževanju),
- 2 Verwaltung betreffend und Hauspolizei (uprava in hišna policija),
- 3 Voranschläge, Rechnungs-Abschlüsse, Dotations-Anweisungen (proračuni, računski zaključki, nakazovanje dotacij),
- 4 Organisirung der Arbeit und des Arbeits Verdienstes (organiziranje dela in zaslužka),
- 5 Zwänglinge aus fremden Krönländern und Abrechnung bezüglich derselben (kaznjenci iz drugih dežel in obračuni glede njih),
- 6 Hausspital und Krankenkosten (hišna bolnišnica in stroški za bolnike),
- 7 Seelsorge und Unterricht (skrb za duše in pouk),
- 8 Verpflegskosten für hierländige Zwänglinge in anderen Arbeits-Anstalten (stroški za oskrbo kaznjencev iz kranjske dežele v drugih prisilnih zavodih),
- 9 Aufnahme der Zwänglinge (sprejem kaznjencev).

Reprezentanca in komora za Kranjsko v Ljubljani (Repräsentation und Cammer für Krain in Laibach), AS 6, v okviru katere se hrani gradivo za obdobje od leta 1747 do leta 1763. Za celotno obdobje so ohranjeni resolucije in patenti, pa tudi spisovno gradivo, ki je bilo odloženo po registraturnem načrtu, v okviru katerega se socialne politike tičeta predvsem ta registraturna fascikla:

- XIV: Foundations oder Milde Stiftungssachen (zadeve glede ustanov ali dobrodelnih ustanov),
- XLIV: Zucht Haus Angelegenheiten (zadeve glede kaznilnice).

Deželno glavarstvo na Kranjskem – politični oddelek (Landeshauptmanschaft in Krain, politische Abteilung), AS 7, kjer se hrani gradivo za obdobje od 1764 do 1783. Za vsa leta so ohranjeni resolucije in patenti, pa tudi spisi, urejeni po registraturnem načrtu, v okviru katerega so pomembne Milde Stiftungssachen (dobrodelne ustanove).

Gubernij v Ljubljani, AS 14, predstavlja gradivo za obdobje od leta 1784 do leta 1849. Gradivo ustvarjalca je ohranjeno v osmih registraturah, večina spisov pa je odložena po registraturnih načrtih (razen sedme registrature, ki je urejena po letih in tekočih številkah zadev). S temo socialne politike so povezani spisi v teh registraturah in njihovih oddelkih ter registraturnih fasciklih:

- *Registratura I* – Notranjeavstrijski gubernij v Gradcu (Innerösterreichisches General Gubernium in Graz), obsega gradivo iz let od 1784 do 1786;
- Odd. VI:
 - fasc. 25: Waisenhaus und Stadtspitalangelegenheiten (zadeve sirotišnice in mestnega špitala),

- fasc. 28: Alumnat und Stipendienstiftungen (semenišče in štipendijske ustanove);
- *Registratura II* – Deželno glavarstvo za Kranjsko s priključenimi spisi notranjeavstrijskega gubernija (Landeshauptmannschaft für Krain), obsega spise iz let 1787–1794, 1791–1803, pomembni so tile registraturni fascikli:
 - fasc. 281: Findelkinder (najdenčki),
 - fasc. 282: Armenversorgungssachen (zadeve glede preskrbe revežev),
 - fasc. 283: Barmherzige Bruderschaften (usmiljene bratovščine),
 - fasc. 284: Almosenstiftungen (miloščinske ustanove),
 - fasc. 285: Armeninstitut (ubožnica – ubožni inštitut),
 - fasc. 286: Zucht- und Arbeitshaus (kaznilnica in prisilna delavnica),
 - fasc. 287: Sträflinge (kaznjenci),
 - fasc. 297: Stipendienstiftungen (štipendijske ustanove),
 - fasc. 298: Stipendienverteilungen (podelitve štipendij),
 - fasc. 299: Schellenburgische Stipendien (Schellenburgove štipendije);
- *Registratura III* – Deželno glavarstvo za Kranjsko in Združeno deželno glavarstvo za Kranjsko in Goriško (Landeshauptmannschaft für Krain, Vereinigte Landes-hauptmannschaft für Krain und Görz) obsegata spise za leta od 1795 do 1809. Pomembni so tile registraturni fascikli:
 - fasc. 19: Bettler, Samler und Vagabunden, dann deren Verschiebung (berači in vagabundi ter njihov odgon),
 - fasc. 75: Findel- und Waisen Kinder Versorgung (preskrba najdenčkov in sirot),
 - fasc. 76: Armen Versorgung und Armen Instituts Sachen (preskrba revežev in zadeve ubožnice – ubožnega inštituta),
 - fasc. 77: Zucht- und Arbeitshäuser (kaznilnice in prisilne delavnice),
 - fasc. 78: Stiftungen geistliche (cerkvene ustanove),
 - fasc. 79: Stiftungen weltliche (svetne ustanove),
 - fasc. 80: Stiftungsgelder Anlegung und dieselbigen Rechnungen (naložba denarja ustanov in zadevni računi),
 - fasc. 83: Miscelanea in Stiftungs Sachen (razni spisi v zadevah ustanov);
- *Registratura V* – Deželna vlada (Landesregierung in Laibach) 1809–1810:
 - fasc. 10: Spitäler überhaupt (špitali splošno);
- *Registratura VI* – Deželna vlada (Landesregierung in Laibach) 1809–1810:
 - fasc. 43: Armenversorgung, Armeninstitut (preskrba revežev, ubožnica – ubožni inštitut),
 - fasc. 45: Fromme Vermächtnisse (pobožna volila);
- *Registratura VIII* – Ilirski gubernij (Illyrisches Gubernium) 1817–1849:

- fasc. 49: Stiftungen geistliche und weltliche, Fräuleinstifte (cerkvene in svetne ustanove, ustanove za gospodične),
- fasc. 50: Versatzamt, Sparrkassen, Zwangsarbeitsanstalten (zastavljalnica, hranilnice, prisilne delavnice),
- fasc. 51: Armenversorgung, Findel und Waisen Kinder, Civilspitäler, Gebär- und Irren Anstalten (preskrba revežev, najdenčki, sirote, civilni špitali, porodnišnice in umobolnice).

Namestništvo v Ljubljani (Statthaltereie in Laibach), AS 31, obsega gradivo iz let od 1850 do 1860, ki je razdeljeno po vsebini zadev na podlagi registraturnega načrta. Za obravnavano temo so pomembni tile registraturni fascikli:

- fasc. 18: Humanitätsanstalten und Armenwesen (humanitarni zavodi in reveži),
- fasc. 19: Weltliche Stiftungen (svetne ustanove).

Deželno glavarstvo v Ljubljani (Landeshauptmannschaft in Laibach), AS 32, obsega gradivo iz let od 1860 do 1861, ki je urejeno kronološko in pri katerem so enake zadeve kot pri gradivu namestništva in deželne vlade v Ljubljani.

Deželna vlada v Ljubljani (Landesregierung in Laibach), AS 33, obsega gradivo za obdobje od leta 1861 do leta 1929. Spisovno gradivo je razdeljeno na več serij, izmed katerih so spisi, ki obravnavajo socialno tematiko, predvsem v okviru naštetih serij in registraturnih fasciklov:

- splošni spisi:
 - fasc. 18: humanitarni zavodi, ubožne zadeve, 1861–1923,
 - fasc. 19: svetne ustanove, 1861–1921;
- konvoluti:
 - gluhonemi, slepi – zavodi,
 - prisilna delavnica.

Deželno predsedstvo za Kranjsko (Landes Präsidium für Krain), AS 16, za obdobje od leta 1791 do leta 1918. Gradivo je razvrščeno v okviru enajstih skupin z različnimi serijami, med njimi pa so za socialno politiko pomembnejše te:

- konvoluti, I. serija:
 - graditev norišnice na Studencu, 1859–1857,
 - zakonski osnutek o odpravi župnijskih ubožnic – inštitutov, 1882, 1883;
- konvoluti, II. serija:
 - beda,
 - ustanove.

Direkcija pomožnih uradov deželne vlade v Ljubljani (Hilfsämterdirection der Landesregierung in Laibach), AS 51, obsega gradivo za leta od 1845 do 1918 in med drugim tudi:

- ustanovna pisma,
- ubožne zadeve, podpore v letih 1895, 1898, 1903–1905.

Dvorna komisija za dobrodelne ustanove za Kranjsko (Milde-Stiftungssachen Hof Commission für Krain), AS 10, ki je bila ustanovljena na podlagi resolucije 20. septembra 1749. Njena naloga je bila skrbeti za dobrodelne in pobožne ustanove v deželi. Imela je svoj upravni in računovodski aparat. Komisija je bila razpuščena na podlagi resolucije 18. julija leta 1773, vendar je v resnici delovala do leta 1782:

- spisi, razdeljeni po naslovljenih, abecedno urejenih in tekoče oštevilčenih zadevah,
- razni spisi, 1750–1794,
- obravnave sejnih zapisnikov, 1755–1765,
- sejni zapisniki komisije, 1749–1782,
- ekspeditni protokoli, 1762–1769.

Gubernijska kaznilniška direkcija (Gubernial Strafhaus Direction), AS 483, kjer se hranijo spisi za leta od 1815 do 1829, urejeni kronološko:

- inštrukcija za upravnika kaznilnice, 1815,
- spisi iz let 1822, 1828, 1829: dopisovanje deželne kaznilnice na Ljubljanskem gradu z gubernijem, deželnim predsedstvom ter policijsko direkcijo, poročila deželne kaznilniške uprave na Ljubljanskem gradu o stanju v kaznilnici oziroma o njenem delovanju.

Na območju dežele Kranjske so delovale tudi **2. DRŽAVNE IN AVTONOMNE OBLASTI NA LOKALNI RAVNI**; izmed le-teh hranijo v Arhivu Republike Slovenije med drugim gradivo **kresijskih uradov, okrajnih komisariatov, okrajnih gosposk ter okrajnih glavarstev in okrajnih uradov.**

Kresijski uradi so v dobi Jožefa II. pridobili še več pristojnosti, kot so jih imeli v terezijanski dobi. Poleg davčne, vojaške, zdravstvene in šolske uprave so nadzirali tudi gospostva in gosposčinske uradnike, organizirali in nadzirali so nastajajoče davčne občine, pospeševali ubožne ustanove itd. Te pristojnosti so kresijski uradi ohranili do svoje razpustitve leta 1849, ko je bilo s cesarskim sklepom z dne 13. avgusta 1849 ugotovljeno, da delitev na okrožja na Kranjskem ni potrebna in je postal namestnik za Kranjsko obenem tudi okrožni predsednik.

Kresijski urad Ljubljana (Kreissamt Laibach), AS 115. Od delovanja tega urada so se ohranili spisi za leta od 1751 do 1849; za leta od 1783 do 1809 so urejeni po registraturnem načrtu, za obdobje od 1809 do 1813 kronološko, nato pa po vsebini. Med njimi so tile spisi:

- podložniške zadeve in zadeve ustanov, 1784–1790.

Kresijski urad Postojna (Kreissamt Adelsberg), AS 117. Ohranili so se spisi iz let od 1797 do 1849, in sicer tudi:

- Bistra in Vrhnika: ustanove, cerkvene in šolske zadeve, 1815–1824.

Okrajni komisariat Vrhnika (Bezirksobrigkeit Oberlaibach), AS 127, za obdobje od 1805 do 1861. V njem so ohranjeni spisi, ki obravnavajo socialno politiko v teh registraturnih fasciklih:

- fasc. 7: socialno skrbstvo, 1817–1838,
- fasc. 52: invalidske zadeve, 1827–1841,
- fasc. 53: najdenčki, 1827–1838.

Okrajna glavarstva, okrajni uradi

Okrajna glavarstva so bila ustanovljena 14. junija 1849 in so obstajala do 30. oktobra 1854, ko so jih nasledili okrajni uradi. Po odloku z dne 4. februarja 1854 je bila Kranjska razdeljena na 28 mešanih okrajnih uradov, pristojnih za upravne in sodne posle, in na dva politična okrajna urada, ki sta bila pristojna le za upravo. Leta 1867 se je sodstvo tudi v nižjih organih ločilo od uprave. Znova so bila vzpostavljena okrajna glavarstva, ki so vršila občo državno upravo v prvi upravni stopnji, in sicer do 26. aprila leta 1922.

Okrajna glavarstva od leta 1849 do leta 1854 niso poslovala po enotnem registraturnem načrtu. Registraturni načrt za okrajne urade in okrajna glavarstva je bil predpisan 17. marca leta 1855 in je ostal veljaven do leta 1922. Po tem načrtu se je gradivo, ki je obravnavalo socialno politiko, odlagalo pod oznako:

- E. Sanitätsangelegenheiten, Armenwesen, Wohlthätigkeitsanstalten und Nothstandssachen (zdravstvene in ubožne zadeve, dobrodelne ustanove, bednostne zadeve)

Ohranjeno je gradivo teh okrajnih glavarstev, ki vsebujejo tudi gradivo o socialni tematiki:

Okrajno glavarstvo Kamnik (Bezirkshauptmannschaft Stein), AS 129, za leta od 1871 do 1941;

Okrajno glavarstvo Kranj (Bezirkshauptmannschaft Krainburg), AS 131, za leta od 1855 do 1941;

Okrajno glavarstvo Ljubljana okolica (Bezirkshauptmannschaft Laibach-Umgebung), AS 133, za leta od 1820 do 1945;

Okrajno glavarstvo Logatec (Bezirkshauptmannschaft Loitsch), AS 134, za leta od 1887 do 1945;

Okrajno glavarstvo Postojna (Bezirkshauptmannschaft Adelsberg), AS 136, za leta od 1771 do 1918;

Okrajno glavarstvo Radovljica (Bezirkshauptmannschaft Radmannsdorf), AS 137, za leta od 1819 do 1941.

Pomembni arhivski viri za proučevanje socialne politike na Kranjskem so nastajali tudi pri delovanju različnih **3. ZDRAVSTVENIH IN SOCIALNIH USTANOV**, pa tudi **4. HUMANITARNIH DRUŠTEV** ter **5. ZEMLJIŠKIH GOSPOSTEV, GRAŠČIN IN VELEPOSESTEV**. Gradivo se je ohranilo za te ustanove:

Deželna civilna bolnica Ljubljana, AS 424; v okviru le-te se hranijo spisi iz let od 1819 do 1919 in med njimi tudi spisi ustanov: umobolnice, porodnišnice, najdenišnice in hiralnice.

Navedene ustanove so preselili v deželno civilno bolnico iz Meščanskega špitala leta 1789;

Kranjska deželna blaznica Studenec, AS 431, kjer se hranijo matične knjige bolnikov iz let od 1819 do 1905;

Otroška bolnica v Ljubljani, AS 432; v okviru te ustanove so se ohranile samo matične knjige otrok za leta od 1892 do 1925. Bolnišnica je bila vseskozi privatna dobrodelna ustanova;

Krajevne bratovske skladnice:

bratovske skladnice, v preteklosti imenovane Bruderlade – bratovska skrinja, predal, so predstavljale vrsto nekdanjega socialnega zavarovanja. Sprva so se ustanovljale predvsem tam, kjer so bile pogoste bolezni ter poškodbe pri delu. Člani so v bratovske skladnice vplačevali prostovoljne prispevke, ki so jih potem porabili za zdravljenje ponesrečencev in kot denarno pomoč njihovim svojcem. Na začetku so delovale na prostovoljni podlagi, splošni rudarski zakon iz leta 1854 pa je predpisal pravno ureditev bratovskih skladnic v habsburški monarhiji in postale so obvezne. Z zakonom iz leta 1889 so bili člani bratovskih skladnic zavarovani v primeru bolezni in v primerih onemoglosti, invalidnosti, starosti ter smrti.

Ohranjeno je gradivo teh bratovskih skladnic:

Krajevna bratovska skladnica Hrastnik, AS 403, z gradivom iz let od 1878 do 1929;

Krajevna bratovska skladnica Javornik, AS 404, z gradivom iz let od 1859 do 1905;

Krajevna bratovska skladnica Jesenice, AS 405, z gradivom iz let od 1857 do 1941;

Krajevna bratovska skladnica Kočevje, AS 406, z gradivom iz let od 1892 do 1944;

Krajevna bratovska skladnica Ljubljana, AS 407, z gradivom iz let od 1904 do 1929;

Krajevna bratovska skladnica Mežica, AS 408, z gradivom s konca 19. in začetka 20. stoletja;

Krajevna bratovska skladnica Radovna, AS 409, z gradivom iz let od 1895 do 1901;

Krajevna bratovska skladnica Rajhenburg, AS 402, z gradivom iz let od 1906 do 1939;

Krajevna bratovska skladnica Sava, AS 410, z gradivom iz let od 1896 do 1916;

Krajevna bratovska skladnica Štore, AS 411, z gradivom iz let od 1851 do 1924;

Krajevna bratovska skladnica Trbovlje, AS 412, z gradivom iz let od 1804 do 1939;

Krajevna bratovska skladnica Zagorje, AS 414, z gradivom iz let od 1860 do 1935;

Okrajna bolniška blagajna v Ljubljani, AS 416; gradivo te ustanove se je ohranilo za leta od 1889 do 1922. V avstrijskih deželah sega začetek ustanovitve bolniških blagajn v obdobje po letu 1888, potem ko je bil izdan zakon o zavarovanju delavcev;

Najdenišnica v Ljubljani (Findelanstalt in Laibach), AS 384, za leta od 1788 do 1866. Ohranjeno gradivo je zelo skromno, in sicer so se

ohranile matične knjige najdencev iz navedenih let;

Katoliška družba na Kranjskem, AS 586, z gradivom iz let od 1868 do 1876. Društvo je med drugim pomagalo tudi revnim in bolnim, tako da je ustanovljalo in podpiralo tudi zavode za ubožne in bolne;

Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi, AS 1283, z gradivom iz let od 1901 do 1947. Društvo je bilo ustanovljeno leta 1901 in njegov namen je bil podpirati študente slovenske narodnosti, in sicer na podlagi prostovoljnih prispevkov;

Gospodstvo Krumperk, AS 748, od 18. do 19. st. Za socialno politiko je pomembno gradivo, ki je shranjeno v registraturnih fasciklih:

- fasc. 101–105: naborna okrajna gosposka Krumperk;
- XII: socialno skrbstvo,
- fasc. 113–124: okrajna gosposka Krumperk;
- XVI: bolnišnice, sirotišnice, najdenišnice, vojaški otroci, ubožnice.

Nadškofijski arhiv Ljubljana

hrani arhivsko gradivo, ki je nastalo med delovanjem ljubljanskih škofov, njihovih sodelavcev in uradov, nadalje gradivo, nastalo med delovanjem stolnega kapitlja, gradivo, nastalo med delovanjem različnih župnij z območja ljubljanske (nad)škofije, samostojne zbirke, listine, zapuščine duhovnikov ter gradivo cerkvenih ustanov, ki so delovale na območju ljubljanske (nad)škofije. Med navedenim gradivom je seveda tudi gradivo, ki izpričuje delovanje Cerkve kot organizacije na socialnem področju, saj je Cerkev že od vsega začetka gojila karitativno dejavnost, ki se je kazala skozi stoletja na različne načine in na različnih področjih. V obravnavanem obdobju je Cerkev skupaj z državo delovala na socialnem področju.

V okviru gradiva, ki je nastalo pri delovanju ljubljanskih (nad)škofov ter poslovanja (nad)škofijskih uradov tako imenovanega *ŠKOFIJSKEGA ARHIVA LJUBLJANA*, je to gradivo:

- ŠAL I:
 - meščanski špital v Ljubljani, 1731–1783,
 - mašne, ubožne, študentske in druge ustanove, 1650–1787;
- ŠAL IV:
 - ubožne ustanove, 1790–1886,
 - štipendije, 1794–1886;
- ŠAL V:
 - gluhonemnica, 1903–1905,
 - Hiralnica sv. Jožefa v Ljubljani, 1875–1929,
 - kaznilnice, 1877–1939,
 - Lichtenturnov zavod, 1867–1938,
 - Marijanišče, 1885–1928,
 - Vincencijeva družba, 1884–1940.

KAPITELJSKI ARHIV LJUBLJANA predstavlja gradivo, nastalo med delovanjem kapitlja oziroma vikarjev stolne cerkve sv. Nikolaja

- Drugo gradivo:

- sirotišnica v Ljubljani in ustanova Janeza Jurija pl. Thalberga, 1758–1763,
- ubožnica v Ljubljani in različne ubožne ustanove, 1726–1784,
- Ubožni zavod v Ljubljani, 1819–1820,
- ubožne ustanove, 1710–1890.

V oddelku *ŽUPNIJSKI ARHIVI* se hranijo spisi, ki so nastali med delovanjem določene župnije na območju ljubljanske (nad)škofije:

- Bled:

- ubožni zavod, 1818–1886;

- Cerknica:

- ubožni zavod, 1835–1838;

- Črmošnjice:

- ubožni zavod, 1850–1864;

- Dob:

- ubožni zavod, 1817–1854,
- tržaški najdenčki, 1796–1843;

- Ihan:

- tržaški najdenčki, 1822–1850,
- ubožni zavod, 1831–1893;

- Kamnik:

- študentske ustanove, 1492–1912;

- Kovor:

- ubožni zavod, 1845–1875;

- Kranj:

- ubožni zavod, 1900–1909,
- gradivo o sirotišnici v Kranju, 1859–1927;

- Kranj – Šmartin:

- knjiga pobožnih ustanov, 1845,
- ubožni zavod, 1804–1887;

- Kranjska Gora

- dijaška ustanova, 1896–1917,
- ubožni zavod, 1821–1904;

- Križe:

- ubožni zavod, 1796–1888;

- Krka:

- ubožni zavod, 18.–19. stol.;

- Ljubljana Ježica:

- ubožni zavod, 1836–1891;

- Ljubljana Rudnik:

- ubožni zavod, 1859–1874,
- najdenčki, 1857–1862;

- Ljubljana – Sv. Jakob:

- R 1821–1831 (kaznilnica na Gradu),
- M 1821–1831, 1870–1895 (kaznilnica na Gradu),
- M In 1868–1895 (kaznilnica na Gradu),
- karekteristike in osebni podatki kaznjencev na Ljubljanskem gradu, 1863–1902,
- seznam zapornikov, 1886–1902,
- seznam kuratov v kaznilnici na Gradu, 1868–1894,
- dobrodelna ustanova, 1914–1918,
- najdenčki, rejenci in sirote, 1811–1885,
- mestni reveži in berači, 1825–1882,

- gradivo o kaznilnici in kaznilniški kapeli na Žabjaku in Ljubljanskem gradu, 1787–1877;

- Ljubljana – Sv. Nikolaj:

- ubožni zavod, 1767–1898,
- statistika kaznjencev v moški kaznilnici, 1868–1872,
- mašne in druge ustanove, 1713–1933,
- gradivo o različnih cerkvenih društvih in družbah 20. stoletja;

- Ljubljana – Sv. Peter:

- knjige različni cerkvenih društev in družb, 1844–1947,
- gradivo Schellingove ustanove, 18.–20. st.,
- dobrodelnost, 18.–20. st.;

- Ljubno:

- računska knjiga ubožnega zavoda, 1882–1904,
- seznam bratovščin in Marijinih družb iz Kolovrata, 1890–1904;

- Mekinje:

- ubožni zavod, 1801–1868;

- Mengeš:

- seznam ljubljanskih in tržaških najdenčkov, 1829–1870,
- knjiga ubožnega zavoda, 1858–1889,
- gradivo Schiffersteinove in drugih ustanov, 18.–20. st.,
- ubožni zavod, 1811–1963;

- Moravče:

- računska knjiga ubožnega zavoda, 1853–1896,
- ubožni zavod, 1844–1893,
- gradivo različnih cerkvenih društev in družb, 1849–1942;

- Naklo:

- ubožni zavod, 1834–1863,
- gradivo o različnih cerkvenih društvih in družbah, 20. st.;

- Nevlje:

- ubožni zavod, 1791;

- Podbrezje:

- ubožni zavod, 1800,
- gradivo raznih cerkvenih družb in društev, 20. st.,
- ubožni zavod, 19. st.;

- Podlipa:

- knjige mašnih in drugih ustanov, 1791–1898;

- Preska:

- gradivo raznih cerkvenih društev in družb, 20. st.,
- ubožni zavod, 19. st.;

- Radovljica:

- računska knjiga ubožnega zavoda, 1876–1887,
- gradivo o raznih cerkvenih društvih in družbah, 1895–1941;

- Raka:

- ubožni zavod, 1788–1818;

- Rovte:

- knjige raznih cerkvenih društev in družb, 20. st.;

- Stara Loka:

- knjige ubožnega zavoda, 1845–1879,

- spisi ubožnega zavoda, 1759–1912,
- mašne in druge ustanove, 1486–1897;
- Sv. Helena – Dolsko:
 - ubožni zavod, 1841–1880,
 - tržaški najdenčki, 19. st.;
- Šentlambert:
 - ubožni zavod, 1818–1893;
- Šentvid pri Stični:
 - mašne in druge ustanove, 1770–1886,
 - seznam sirot, 1790–1804,
 - ubožni zavod, 1801–1901,
 - karitativne zadeve, 1796–1808;
- Škofja Loka:
 - računska knjiga ubožnega zavoda, 1834–1888,
 - imenik revežev, 1881–1888,
 - mašne in druge ustanove, 1486–1938,
 - gradivo o raznih cerkvenih društvih in družbah, 1849–1939;
- Šmartno pod Šmarno goro:
 - ubožni zavod in seznam revežev, 1822–1884;
- Šmartno pri Litiji:
 - ubožni zavod, 1788–1929,
 - najdenčki, 19. st.,
 - karitativne zadeve, 1814–1836;
- Trata – Gorenja vas:
 - mašne in druge ustanove, 1873, 1893/1894,
 - ubožni zavod F. Dolinarja, 1893;
- Trebnje:
 - knjige raznih cerkvenih društev in družb, 1783, 1890, 1920;
- Tržič:
 - pobožne ustanove, 19. st.;
- Unec:
 - ubožni zavod, 1839–1874;
- Vače:
 - ubožni zavod, 1827;
- Vrhnika:
 - računska knjiga ubožnice, 1876–1929,
 - knjige raznih cerkvenih društev in družb, 1869–1948,
 - spisi ubožnega zavoda, 1814–1912,
 - gradivo o raznih cerkvenih društvih in družbah, 1889–1953;
- Zgornji Tuhinj:
 - seznam tržaških najdenčkov, 1825–1861;
- Železniki:
 - ubožni zavod, 1833–1893,
 - seznam revežev, 1839–1860.
- gradivo o poslovanju društva,
- kronika, 1893–1910;
- Cecilijino društvo (1877–1945):
 - pravila,
 - finančne zadeve društva,
 - imena podpornikov, 1893,
 - gradivo o poslovanju društva;
- Dijaške ustanove za Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano:
 - Zormanova ustanovna listina, 1910,
 - Demšarjeva ustanovna listina, 1914;
- Duhovniško podporno društvo (1872–1945):
 - pravila,
 - imeniki,
 - gradivo o poslovanju društva,
 - sejni zapisniki Katoliške družbe za Kranjsko, 1882–1901;
- Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov (1855–1936):
 - kronika, 1855–1912,
 - gradivo o poslovanju društva;
- Pravila in drugi spisi raznih društev:
 - Franz Metelkova siroška ustanova v Ljubljani, 1864,
 - Kinder- und Greisen – Asil "Maria Hilf", poročilo 1892–1894,
 - Leopoldineum – Verein /za domove, nego in vzgojo invalidnih otrok/: statuti, poročila,
 - Frauen – Verein der Kleinkinder – Bewahranstalt, Ljubljana 1898,
 - Društvo "Kuratorij slepcev",
 - Katoliški deželni dobrodelni komite za Kranjsko, statuti, protokoli iz leta 1901, dopisi,
 - Opis raznih dobrodelnih in vzgojnih ustanov na Kranjskem, 1901–1902,
 - Pravila vzajemno podpornega društva v Ljubljani, 1902,
 - Vzajemno podporno društvo v Ljubljani,
 - Akademsko Elizabetina konferenca,
 - Izvrševalni odsek "slovenskega katoliškega odbora": imena podpornikov iz leta 1893, prispevki župnij v letih 1897–1906;
- Vincencijeva družba Ljubljana (1876–1946):
 - gradivo o poslovanju društva,
 - gradivo o Marijanišču,
 - poročila dnevnega zavetišča, 1915–1929,
 - pravila, letna poročila iz let 1876–1929, delo Vincencijevih konferenc v letih 1876–1936,
 - pravila poselskega zavetišča – Jožefinizma v Ljubljani (pod vodstvom gospejinega društva),
 - zapuščine, 1884–1924.

Zanimivo in pomembno, vendar ne tako celostno, kot bi si želeli, pa je gradivo, pomembno za socialno politiko v skupini: *DRUŠTVA IN USTANOVE*. Ohranjeno je to gradivo humanitarnih društev in ustanov (glede na obravnavano temo):

DRUŠTVA:

- Alojzijevisče (1846–1949):
 - katalogi učencev, 1847–1910,
 - zgodovina Alojzijevisča, 1896 (ob petdesetletnici),

USTANOVE:

V tej skupini so prepisi ustanovnih pisem (Stiftsbrieft), ki sestavljajo jedro zbirke. Nastanek te zbirke je povezan z Dvorno komisijo za dobrodelne ustanove na Kranjskem (Milde – Stiftungssachen Hof Commission für Krain), AS 10, ki je morala skrbeti za pregled nad vsemi duhovnimi in dobrodelnimi ustanovami na Kranjskem in je omenjena že v okviru navedbe

gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije. Čeprav je delovala le do leta 1773, so v zbirki tudi nekoliko mlajše ustanove. Prevladujejo mašne in dobrodelne ustanove.

Naj bodo na koncu omenjeni tudi *ZGODOVINSKI ZAPISKI*, ki sestavljajo eno izmed skupin "Zbirke". V tem fondu, ki bi ga lahko imenovali tudi zbirni fond, so posamezni dokumenti s področja socialnega dela različnih društev, konferec, ustanov (pravila, statuti), pa tudi raziskave, ki so bile narejene na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana.

Zgodovinski arhiv Ljubljana

opravlja arhivsko dejavnost na področju, ki se ozemeljsko dokaj ujema z območjem nekdanje kranjske dežele. Gradiva, na podlagi katerega lahko proučujemo socialno politiko na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918, je največ med ohranjenim gradivom fondov upravnih organov. Poudariti velja arhivsko gradivo Mestne občine ljubljanske, saj je za ta čas skoraj v celoti ohranjeno in ima zelo veliko podatkov o socialni politiki.

Pregled fondov, ki vsebujejo podatke o socialni politiki na Kranjskem:³

Enota Mestni arhiv Ljubljana

1. DRŽAVNI IN AVTONOMNI ORGANI DO MAJA 1945

Okrožni urad Ljubljana, LJU 1:

- dobrodelne ustanove in zavodi, 1783–1808;

Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, LJU 488:

- zapisniki komisije Instituta za mestne reveže, 1865–1868 (Cod.V);

Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, LJU 489, kjer se hranijo spisi od 16. stoletja do leta 1945 in so razvrščeni po registraturnem načrtu:

- XII: ubožne in dobrodelne zadeve,
- VII: policijske zadeve (prisilna delavnica),
- XI: zdravstvene zadeve (najdenčki),
- XIII: ustanovne zadeve;

Mesto Ljubljana, registratura finančnega urada, LJU 496:

- ustanove, 1886–1900,
- ubožni zaklad, 1885–1915;

Mesto Ljubljana, socialnopolitični urad, LJU 503:

- zavetišča za onemogle v Japljevi ulici, na Bo-kalcah, 1904–1942;

Mesto Ljubljana, institut za mestne reveže, LJU 508:

- zapisniki, popisi mestnih revežev, računski sklepi, spisi, 1820–1857;

Občina Dobrunje, LJU 6:

- sociala, 1912–1945;

Občina Ježica, LJU 7:

- sociala, 1910–1945;

Občina Spodnja Šiška, LJU 16:

- sociala, 1896–1913;

Občina Vič, LJU 14:

- sociala, 1896–1935;

Občina Zgornja Šiška, LJU 15:

- sociala, 1889–1916;

Okrajna komisija za preživljanje, LJU 21:

- sezname prošenj za podelitev državne podpore;

Direkcija za ubožno preskrbo v Ljubljani, LJU 20:

- prošnje, zdravniška poročila, stanovanjske zadeve, 1794–1797.

2. ŠOLSTVO IN ZNANOST

Lichtenthurnov zavod, Ljubljana, LJU 238:

- seznam knjig za ubožne, 1898–1917;

Marijanišče, Ljubljana, LJU 239

- upravnoorganizacijske zadeve, 1884–1887,
- sezname gojencev, 1881–1933,
- graditev in razvoj zavoda, 1881–1919,
- spisi, 1851–1894;

Zavod za usposabljanje Janez Levec Ljubljana, LJU 429:

- sezname otrok Mestnega otroškega zavetišča pomožne šole pri sv. Florjanu iz let 1912, 1921,
- seznam prizadetih otrok v Dravski banovini, 1913–1923;

Osnovna šola heroja Staneta Kosca Šmartno pod Šmarno goro, LJU 409:

- seznam izposojenih knjig ubožnim, 1906–1912;

Otroško zavetišče pri svetem Florjanu, Ljubljana, LJU 181:

- pogodbe, obračuni, sezname prispevkov, spisi, 1834–1850.

3. ZDRAVSTVO IN SOCIALA

Dnevna zavetišča za revno šolsko mladino v Ljubljani, LJU 182:

- od leta 1916 (finance).

4. DRUŠTVA

Dunajski komite za pomoč Ljubljani in okolici, LJU 258:

- seznam darovalcev in prispevkov za potrebe, izvlečki iz korespondence, poročila, glavna knjiga, 1895–1899;

Društvo za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju Ljubljana, LJU 259:

³ Arhivski fondi in zbirke so navedeni tako kot pri pregledu gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije: ime fonda ali zbirke je zapisano v poševni pisavi in je podčrtano, sledi signatura fonda in nato navedba gradiva, ki zadeva temo socialne politike.

- zapisniki, 1908–1944,
- seznami članov, 1908–1913,
- poročila, 1908–1944.

Enota za obljublansko območje Ljubljana

1. DRŽAVNI IN AVTONOMNI ORGANI DO MAJA 1945

Občina Hotedršica, LOG 3:

- finance ubožnega sklada, 1851–1931;

Občina Kamnik, KAM 102:

- sociala, 1889–1941;

Občina Podgorje, KAM 10:

- ubožni zapisnik o prejemkih in izdatkih, 1904–1931,
- računi ubožnega sklada,
- proračun, 1910–1930;

Občina Ribnica, RIB 2:

- ubožni sklad, 1841–1933,
- volila in oskrbovanje ubogih, 1878–1944;

Občina Šmarje, GRO 5:

- ubožna knjiga, 1911–1933;

Občina Županje Njive, KAM 14:

- dohodki in izdatki ubožnega sklada, 1896–1932.

2. ŠOLSTVO IN ZNANOST

Osnovna šola Unec, CER 55:

- seznami izposojenih knjig ubožnim, 1895–1946.

3. DRUŠTVA

Društvo za otroško varstvo in mladinsko skrbstvo v sodnem okraju Logatec, LOG 26:

- pravila, zapisniki, 1909–1937,
- seznami odbornikov, pristopne izjave,
- finance, 1910–1923,
- spisi, 1908–1938.

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

1. DRŽAVNI IN AVTONOMNI ORGANI DO MAJA 1945

Mestna občina Novo mesto, NME 5:

- ubožni zaklad, 1880–1912.

2. DRUŠTVA

Katoliška družba rokodelskih pomočnikov Novo mesto, NME 160:

- zapisniki občnih zborov, odborov, 1886–1909.

Enota za Gorenjsko Kranj

1. DRŽAVNI IN AVTONOMNI ORGANI DO MAJA 1945

Občina Begunje, RAD 3:

- knjiga računov za reveže, 1906–1933,
- vpisniki ubožnih listov, 1906–1938;

Občina Kranj, KRA 2:

- špital, 1840–1924,
- ubožni sklad in ubožnica, 1836–1924,
- ustanove, 1836–1918,
- zapisniki ubožnega odseka, 1913–1916,
- ubožna spričevala, 1851–1885, 1920–1941,
- berači in potepuhi, 1851–1868;

Občina Rateče-Planica, JES 5:

- vpisnik ubožnih spričeval, 1907–1941;

Zastop zdravstvenega okrožja Jesenice, JES 6:

- ubožna spričevala, 1903–1917.

2. ZDRAVSTVO IN SOCIALA

Ubožni zavod fare svetega Martina Grad-Bled, v RAD 72:

- računsko knjiga, 1872–1896.

Enota v Škofji Loki

1. DRŽAVNI IN AVTONOMNI ORGANI DO MAJA 1945

Občina Škofja Loka, ŠKL 63:

- ustanove in društva, 2. pol. 19. stol.–1941;

Občina Trata, ŠKL 14:

- sociala, 1880–1940;

Zdravstveno okrožje Železniki, ŠKL 145:

- ubožna spričevala, 1910–1934.

2. ŠOLSTVO IN ZNANOST

Osnovna šola Škofja Loka, ŠKL 168:

- razdeljevanje knjig ubožnim, 1893–1941.

3. DRUŠTVA

Gasilsko društvo Škofja Loka, ŠKL 85:

- podporni sklad, 1904–1930.

4. VERSKE SKUPNOSTI IN USTANOVE

Podružnica svetega Križa Hribec-Puštal-Škofja Loka, ŠKL 242:

- zapisnik milodarov, 1898–1934.

Enota v Idriji

1. DRŽAVNI IN AVTONOMNI ORGANI DO MAJA 1945

Občina Idrija, IDR 129:

- mestne ustanove, 1850–1943,
- ubožne ustanove, 1888–1944;

Občina Spodnja Idrija, IDR 99:

- vojaške podpore svojcem, 1914–1918;

Občina Vojsko, IDR 101:

- dobrodelne kongregacije, finance, 1892–1909.

2. ZAPOSLOVANJE IN SOCIALNO ZAVAROVANJE

- knjige preskrbninskih deležev pri Rudniški upravi Idrija, 1858–1913,
- seznamei vplačanih zneskov rudarskim upokojencem, ženam in sirotam, 1906–1909, 1913–1917,

- seznamei preskrbnin invalidov, vdov in sirot, 1913.

3. DRUŠTVA

Društvo za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju Idrija, IDR 69:

- imenik članov.

Fot. Grablje, Ljubljana.

Poslanci prve ljubljanske oblasne skupščine - slikani na dan njenega prvega zasedanja

Sredaj sedijo od leve na desno: dr. Milavec (odbornik), P. Hauptman (odbornik), A. Skubic (predst. št. odd.), Gostinčar (podpredst.), dr. Kottič (predst.), Lebliger, Poljanek, Krjaver, dr. Brezelj (odbornik), in Mahorič. — V drugi vrsti stoji: Hladik, Colarič, Brenčič, ing. Zupancič, Trdnik, Jan, Kypčik, dr. Česenik, dr. Kremer, dr. Pac, Tavler, Zebal, Jarc in Lovrat. — V tretji vrsti: Rojica, Plavina, Umanik, Bukovec, Ferenc, Mazovec, Kobil, Filipca, Strela Brnac in Urek. — V zadnjih dveh vrstah: Novak, Urša, Pocrnik, Arnel, Kalmar, Majerčič, Deloljak, Križnik, Nomanjč, Peterlin, Lavitnik, Podvinčnik, Tomazla, Pradice, Kastelic, Ferenc in Rimac. — Manjkajo: dr. Adamič (odbornik) in Sitar.